

УДК 181: 162-2

ТРАДИЦІЇ Й ОБРЯДИ АЛБАНЦІВ БЕССАРАБІЇ

Л. Терентьева

магістрантка,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У статті досліджено традиції й обряди албанців, які проживають у Бессарабському селі Каракурт, яке на початку XIX ст. стало центром албанської культури. Підкреслюється, що, незважаючи на існуючі соціальні й економічні проблеми, албанці не втратили свого національного колориту, зберегли свою мову, культуру, народні традиції.

Ключові слова: албанці, традиції, культура, Бессарабія.

Албанці (самоназва – Shqiptar, що албанською мовою означає «гірський орел») – балканський народ, нащадки іллірійців, основне населення Албанії та деяких суміжних територій (Косово, північний Епір, північно-західні райони Македонії). Назва албанці походить від лат. Alba – «білі» [1, с. 171; 2, с. 6-7].

Переселення албанських колоністів на південноукраїнські землі відбувалось одночасно з міграцією інших вихідців з Балкан, які тікали від ісламізації і турецького гноблення, починаючи з середини XVIII ст. до другої пол. XIX ст. 1811 р. на території Південної Бессарабії албанцями було засновано с. Каракурт (нині с. Жовтнєве Болградського району Одеської області) – перше албанське село в Російській імперії [3, с. 104-105; 1, с. 171; 4, с. 104].

В албанському селі Каракурт, окрім албанців, протягом століть завжди проживали болгари, гагаузи, молдовани та представники інших етносів. Цей фактор мав вплив на побут, обрядовість, культурне та світське життя албаномовного населення [5, с. 97; 3, с. 123]. Зважаючи на такі обставини, етнічні риси албанців Бессарабії мають деяку схожість із болгарськими та гагаузькими. Переселившись на бессарабські землі, албанці жили у напівзаглиблених у ґрунт бурдеях, як і болгари, а з часом почали зводити глиняні домівки, які складались із двох кімнат та сінєй. Одна кімната слугувала спальнею, інша – призначалась для святкових подій. Жили албанці скромно, дуже рідко можна було зустріти пишно вбрані домівки [3, с. 123].

Упродовж століть албанці тренували свою витримку і сумління за допомогою моральних норм та устоїв. Албанці суворо дотримувались харчового режиму, котрий регламентувався циклом обрядових ритуалів й правил, які фіксували «заговіння» і «разговіння». Ця традиція дуже схожа з християнською, вона подібна християнському посту. «Заговіння» – низка обрядів, що вводять людину в систему обмежень у харчуванні, а «разговіння» – повернення у світ хаосу й спокус. Ці обрядодії беруть свій початок від старовинних космогонічних вірувань албанців у зміну хаосу і порядку. Албанський пост пов'язаний з обрядами сезонного переходу і переведення біологічних процесів людини у гармонічну відповідність з процесами природи [2, с. 167-168].

Кухня албанців особлива і колоритна. Повсякденною стравою була перша страва – суп з куркою і шматочками тіста. Господиня ділила курку на всіх, дотримуючись суворої регламентації. Кожна частина призначалась відповідному члену сім'ї. Старшим чоловікам – копан (гомілки), сестрам – крила, матері – грудку, найменшому члену сім'ї – курячий козуб. Простою їжею була бринза, молоко, яйця, вино. Популярними були такі страви, як: «булгур» – каша з січеної пшениці, до якої додавали смажену цибулю, солодкий перець, спеції, та кукурудзяна каша – мамалига. Чай пили рідко, тому що він був дуже дорогим. Зазвичай варили компот, який подавали не як напій, а як страву з фруктами та їли її

ложкою [2, с. 168].

Одягались албанці в залежності від віку, погоди, фінансового становища, призначення: похід у гості, робочий день, відвідування церкви, свято тощо. Хлопці літом ходили у льняних штанах, сорочках з домотканої тканини («комиші») й босоніж. У холод одягали «йопінге» – постоли із свинячої шкіри. На голові носили хутряний ковпак. Дівчата одягались більш вишукано, у купований одяг: сукні, спідниці, черевики.

Національний албанський одяг був дуже колоритний. Він слугував для того, щоб підкреслити національний характер свят, особливих подій. Взагалі албанцям була притаманна надзвичайна різноманітність одягу – лише жіночого вбрання налічувалось близько ста типів. Але у зв'язку з тривалим проживанням поряд з іншими етносами, албанці почали одягатись простіше, у речі, які були зручними для праці. Подібно до болгарських колоністів, жінки-албанки носили сукні та спідниці, їх називали «х'юпки», з численними складками або без них. Чоловіки почали вдягати шаровари, штани, сорочки й куртки [3, с. 123].

Національний костюм жінок складався з темного вовняного сарафану з глибоким вирізом (врахам), білої тунікоподібної сорочки з орнаментом і кольоровим поясом, скріпленням важкою срібною пряжкою і яскравим фартухом. Врахам – сукня без рукавів, але іноді можна знайти зразок з рукавами. Вся увага на цьому костюмі зосереджена на спідниці, до якої прикріплені фартух, оздоблений кольоровою вишивкою та прикрасами, що контрастує з темною сукнею [6, с. 186].

Обов'язковим елементом чоловічого й жіночого національного костюму були пояси пряжки. Їх виготовляли кустарним способом, переважно з білого або жовтого металевого сплаву, іноді з міді і навіть срібла. Невід'ємною частиною чоловічого національного костюму був «ковпак» – шапка з вовни або фетру у вигляді відсіченого конусу, зазвичай чорного кольору.

У національному костюмі кожен колір має свою символіку. Червоний колір має войовниче значення, символізує непереможність; чорний – траур, горе; білий – чистоту й радість [2, с. 169; 202-205].

У албанців дуже цікава система споріднення, котра проявилась у традиціях надання імен родичам, в організації сімейної спільноти та відносинах між її членами. Зокрема, залишилась традиція називати одним ім'ям членів сім'ї різних поколінь. Наприклад, «батьком» звали старшого сина, якщо батько у літньому віці передав свої функції голови сімейства старшому сину. Так само було і по жіночій лінії. Отже, старший брат і старша сестра ставали не тільки батьками для молодших братів і сестер, а й дідами й бабусями для їхніх дітей.

Відрізнялась від загальнослов'янської й організація албанської спільноти. Якщо загалом у слов'ян це був демократичний інститут (важливі питання вирішували групою або обирали старшого на визначений час), то у албанців влада старшого переходила від батька до старшого сина.

Звичаї, пов'язані з народженням дітей, весіллям і похованням померлих, албанці перейняли у болгар і греків, які компактно проживали поряд з албанськими родинами. Так, албанське немовля натирали сіллю, аби вберегти від вранці – істоти, яка визначає його долю. Такий обряд часто виконували болгар, греки й гагаузи [3, 123].

Албанські свята також були схожі на свята інших етносів, що проживали в Бессарабії. Головними святами були: Новий рік, Різдво Христове, Великдень, Трійця. Також албанці відзначали такі свята, як: Бабин день, Старий Новий рік, Масниця, свято «Пеперуда», Курбан, День села або Фестиваль, Коляда, Прошка [2, с. 170-200].

Новий рік – одне з найдавніших і найпопулярніших свят албанців. Підготовка до нього була дуже своєрідною: жінки готували святкову вечерю, чоловіки здійснювали обрядову подорож за «ракією» (алкогольним напоєм). Дорослі сільські чоловіки відправлялись у похід через замерзлу річку Прут у найближчі румунські прикордонні міста – Рені й Галац за цим напоєм. За традицією, Новий рік починався о четвертій ранку.

У новорічну ніч албанці ходили в гості до рідних і знайомих. Починався Новий рік з візиту до найстаршого та поважного чоловіка [2, с. 172].

Албанське Різдво було домашнім святом, святкували його вдома з сім'єю. Відзначали це свято сьомого січня. Починалось воно з ранкових привітань і побажань, в обід йшли до хресних, а ввечері вся сім'я збиралась за круглим столом. У цей день албанці обмінювались подарунками. Дарували різні подарунки, гроші і бажали вдалого Нового року [2, с. 173].

8 січня мешканці села Каракурт святкують Бабин день. Це стародавнє свято взяло свій початок з язичницьких часів і відоме до сьогодні. Албанці і зараз відзначають свято, присвячене повитухам, котрі у давнину допомагали під час пологів [2, с. 176].

Завершує низку новорічних свят Старий Новий рік. Зміна дати початку Нового року в Росії й незгода Російської Православної Церкви, яка не бажала переходити на новий стиль, утворили абсолютно незвичайне і неповторне свято – Старий Новий рік. Святкували його 14 січня. У цей день святкували також Василів день – свято, яке було вельми шанованим в народі. Албанці вважали, що у цей день збуваються всі мрії й бажання, тому прийнято було ворожити. Ворожили дівчата у пошуках свого судженого [2, с. 177].

Масниця – стародавнє слов'янське свято, яке дісталось албанцям у спадок від язичницької культури. У православній церкві це свято прийняли як християнське і дали йому назву «Сирна неділя». Масниця припадає на неділю, що передує Великому посту. Тому під час цього свята албанці «відводили душу» напередодні важкого і довгого посту [2, с. 178].

Великдень – найголовніше релігійне свято, встановлене на честь воскресіння Ісуса Христа. Святкування Великодня у албанців завжди мало особливе значення. За тиждень до свята албанці відзначали день святого Лазаря. У цей день молоді албанки ходили в червоних хустинах, співали пісні і збирали яйця для пасок. Пекти паски прийнято було у середу або четвер. У п'ятницю робили крашанки. Доки не посвятили паску, їсти її нікому не дозволялось. Цей процес відбувався у неділю [2, с. 180-181].

Згідно з народними віруваннями, травень – це місяць благодійного дощу. Тому в травні майже всі албанські свята присвячені силам природи і дощу. Травневі свята албанців – це Лазарев день, Вербна неділя, Великдень і день Святого Георгія.

Свято Пеперуда у албанців відзначалось 1 травня і було присвячене старовинному обряду викликання дощу. «Пеперуда» дослівно означає «Метелик». Також існував обряд «Джерман» або «Герман». Зазвичай обидва обряди виконувались один за одним в один день. Обрядову роль «метелика» виконувала дівчина-сирота від 10 до 12 років, одягнена у стару сорочку й боса. До її волосся чіпляли квіти бузку. В руках дівчина тримала глиняну ляльку «Джерман», яка була символом землі, що страждає від посухи.

«Пеперуду» супроводжувала група дівчат, які обходили село і співали пісні, щоб викликати дощ, а дівчину постійно поливали водою. Албанці вважали, що дівчина-метелик може духовно піднятися на небеса й намолити дощ для хорошого врожаю [2, с. 183-184].

Свято Трійці у албанців було як весняним, так і літнім. Відзначали його тоді, коли худоба виходила в поле. В хаті стелили полин. Через тиждень, коли худоба поверталась з пасовиська, полин збирали й викидали. На честь цього свята з полину й різних квітів плели стовбці, які стояли у кожному провулку. Ввечері навколо стовбців дівчата співали пісні й водили хороводи з хлопцями. Це свято тривало протягом тижня. У й час не рекомендувалось купатись у водоймах, тому що за давніми повір'ями на це свято у водоймах плавали русалки, які топили людей [2, с. 185].

Свято Курбан албанці перейняли у мусульман. Зазвичай, курбан у албанців починався на світанку, коли декілька сімей різали, а потім запікали молодого ягня в одній печі. Кожен албанець повинен був скуштувати цю страву. Ввечері албанці домовлялись про місце зустрічі, зазвичай це був двір біля дому поважної людини, й влаштовували

застілля. Після трапез починалися танці, які тривали до півночі. За старим стилем це свято відзначали 23 квітня, а за новим – 6 травня [2, с. 186].

Фестиваль, або День села відзначали у середині вересня, коли був зібраний врожай. Вперше у албанському селі фестиваль почали проводити з кінця 70-х рр. минулого століття. Відкривав фестиваль голова села, котрий розповідав про досягнення села в минулому році. Потім починався концерт. О дванадцятій годині влаштовували спортивну програму, яка тривала до вечора. Народні гуляння тривали до півночі [2, с. 188].

Упродовж двох століть проживання на українських землях албанці зберегли свої мовні та культурні традиції. Албанська мова функціонує в умовах мовних контактів з українською, болгарською, російською та іншими мовами. Стійкими символами самосвідомості албанців залишаються: мова, спільність історичного минулого, система культурних цінностей, духовна спадщина. Ці маркери визначають сучасний світогляд бессарабських албанців [4, с. 114].

Беручи до уваги все вищесказане, можна зробити висновок, що сучасні албанці Бессарабії зберегли достатньо унікальний та яскравий комплекс звичаїв та обрядів і засвідчують цим високий ступінь етнічної самосвідомості.

1. Буджак: историко-этнографические очерки народов юго-западных районов Одесщины. Книга для чтения / Ред.: А. И. Киссе, А. А. Пригарин, В. Н. Станко. – Одесса : СМІЛ, 2014. – 744 с.

2. Дерментли А. К. Албанцы на Юге Бессарабии (конец XVIII в. – 90-е гг. XX в.) / А. К. Дерментли. – Львів : Українська академія друкарства, 2011. – 240 с.

3. Україна: етнокультурна мозаїка / О. О. Боряк; голов. ред. С. Головка. – К. : Либідь, 2006. – 328 с.

4. Новик А. Самосознание албанцев Украины: этноним, лингвоним и маркеры идентичности в историческом, лингвистическом и экстралингвистическом контекстах / А. Новик. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nte.etnolog.org.ua/zmist/2013/N6/104.pdf>

5. Андреева Е. А. Народоведение и этнография Бессарабии / Е. А. Андреева. – Измаил, 1996. – 129 с.

6. Народознавство Одещини / В. Г. Кушнір. – Одеса : Гермес, 1998. – 245 с.

Терентьева Л. Традиции и обряды албанцев Бессарабии.

В статье исследованы традиции и обряды албанцев, проживающих в Бессарабском селе Каракурт, которое в начале XIX в. стало центром албанской культуры. Подчеркивается, что, несмотря на существующие социальные и экономические проблемы, албанцы не утратили свой национальный колорит, сохранили язык, культуру, народные традиции.

Ключевые слова: албанцы, традиции, культура, Бессарабия.

Terentieva L. Traditions and customs of the Bessarabian Albanians.

The article deals with the study of traditions and customs of the Albanians who live in the Bessarabian village of Karakurt. Karakurt has become the center of Albanian culture since the XIX century. The article accentuates the fact that regardless of social and economical problems, The Albanians have not lost their national identity. It is proved that the Albanians have saved their culture and language traditions for many years.

Key words: the Albanians, traditions, culture, Bessarabia.